УДК 808.2:378.147.33] 054.6

ОТ МОДЕЛИРОВАНИЯ СТРУКТУР БАЗИСНЫХ РЕЧЕВЫХ ИНТЕНЦИЙ К СОЗДАНИЮ МОДЕЛИ ОБУЧЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОМУ ОБЩЕНИЮ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ-НЕФИЛОЛОГОВ

Васецкая Л.И., к. пед. н., доцент

Запорожский государственный медицинский университет

В статье рассматривается проблема создания эффективной модели обучения профессиональному общению иностранных студентов-нефилологов. Решение данного вопроса предполагает в первую очередь анализ коммуникативного содержания обучения названному аспекту. Предпринята попытка конкретизировать коммуникативное содержание, представив описание его центрального компонента – базисных интенций профессиональной речи: интенций “сообщение” и “описание”.

Ключевые слова: модель обучения, профессиональное общение, коммуникативное содержание, речевая интенция, профессиональная речь, интенция “сообщение”, интенция “описание”.

Васецька Л.І. ВІД МОДЕЛЮВАННЯ СТРУКТУР БАЗИСНИХ МОВЛЕННЄВИХ ІНТЕНЦІЙ ДО СТВОРЕННЯ МОДЕЛІ НАВЧАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ-НЕФІЛОЛОГІВ / Запорізькій державний медичний університет, Україна

У статті розглянуто проблему створення ефективної моделі навчання професійного спілкування іноземних студентів-нефілологів. Вирішення цього питання передбачає в першу чергу аналіз комунікативного змісту навчання названого аспекту. Автор намагається конкретизувати комунікативний зміст. Подано опис центрального компонента змісту – базисних інтенцій професійного мовлення: інтенцій “повідомлення” і “опис”.

Ключові слова: модель навчання, професійне спілкування, комунікативний зміст, мовленнєва інтенція, професійне мовлення, інтенція “повідомлення”, інтенція “опис”.

Vasetskaya L.I. FROM MODELING OF THE STRUCTURES BASIC INTENSION OF SPEECH TO MAKING THE MODEL OF THE EDUCATION TO PROFESSIONAL CONTACT FOREIGN NON-PHYLOLOGICAL STUDENTS / Zaporizhzhya State Medical University, Ukraine

In article is considered problem of the creation to efficient model of the education to professional contact foreign student-non-philological. The decision given question expects in the first place analysis of the communication contents of the education named aspect. The undertaken attempt to render concrete the communication contents, having presented description of the central component of the communication contents (basic intension professional speech: intension "message" and "description").

Key words: model of the education, professional contact, communication contents, speech intension, professional speech, intension "message", intension "description".

Изучение научно-методической литературы дает основание утверждать, что вопрос создания эффективной модели обучения профессиональному общению актуальный и важный на современном этапе преподавания русского (украинского) языка как иностранного в вузе нефилологического профиля. Многие ученые-методисты (О.Д. Митрофанова, А.Б. Чистякова, Т.Н. Алексеенко, Л.Б. Бей, М.В. Давер, Н.А. Метс) выделяют в качестве основного аспекта исследования прежде всего проблему конкретизации коммуникативного содержания обучения профессионального общения. Поскольку коммуникативное содержание, по словам О.Д. Митрофановой и М.Н. Вятютнева, является “ведущим по отношению к речевому и языковому содержанию обучения”. С определением коммуникативного содержания тесно связана проблема разработки эффективной модели обучения иностранных студентов-нефилологов. Предметом научных разработок ученых (Е.И. Мотина, А.Б. Чистякова, О.В. Петрушова, А.И. Родинко, И.И.Черненко) является создание такой методической модели, которая быстро приблизит студентов-иностранцев к достижению конечной цели обучения – овладению профессиональной речью и выходу в реальную коммуникацию. Поиску наиболее оптимальных путей решения названных вопросов и посвящена эта статья.

Цель статьи - конкретизировать коммуникативное содержание обучения профессиональному общению, предоставив структурную наполняемость его главного компонента – речевых интенций (далее: РИ). В данной статье предлагаем рассмотреть лишь несколько базисных РИ: “*сообщение*”, “*описание*”, и проанализировать способы их реализации.

Соглашаясь с мнением, что методическая система обучения предполагает, прежде всего, четко разработанное содержание, предлагаем конкретное наполнение названной структуры, выделив ее

центральный компонент – список РИ. Данный список речевых интенций представляет собой коммуникативный минимум, релевантный реальным потребностям общения в учебно-профессиональной сфере иностранных студентов-нефилологов I-III курсов. Однако, руководствуясь практической целесообразностью, следует отметить невозможность обучения студентов всем интенциям. Поэтому в качестве рационального решения проблемы считаем необходимым выделить базисные речевые интенции профессиональной речи (далее: РИ ПР) на каждом этапе обучения. Таким образом, определив ядро укрупненных типов РИ ПР, которые соответствуют коммуникативным потребностям иностранцев, мы предлагаем на их базе построить наиболее эффективную модель обучения профессиональному общению.

Выделенное нами в методических целях ядро базисные речевых интенций: *“сообщение”, “описание”, “аргументация”, “вывод”*, требует своего описания для разработки системы пошагового обучения данным интенциям, составляющим основу профессиональной речи иностранных студентов вузов нефилологического профиля, в частности, медицинского.

Интеракциональные структуры профессионального общения определяются по конституирующему компоненту РИ, характеру и способу ее реализации, и форме, в которой она выражается. Поэтому моделирование структур основных ядерных РИ в ситуациях учебно-профессионального общения осуществляется путем их анализа через логико-функциональные схемы, способы и формы их реализации. Такой способ моделирования ядра значимых РИ основан на следующем. Во-первых, интенция, являясь организующим и регулирующим началом речевого действия (далее: РД) в диалоге, монологе, представлена как отражение конкретной практической функции общения, то есть функциональной направленности использования вербальных средств в процессе коммуникации. Во-вторых, в РД интенция передается одновременно с мыслями, идеями о предметах, состояниях, фактах, то есть с теми знаниями, смыслами и значимостями, которые объединяются в семантической структуре высказывания, в его пропозиции [1]. В-третьих, интенция как семантико-практическая составляющая единицы коммуникации (речевого действия) соответственно может представлять как простую, так и сложную РИ. Наконец, множественность наборов речевых реализаций интенций возможно ограничить подсферой общения и такими экстралингвистическими факторами, как ситуация, ролевая структура коммуникации, тема и т.д., представив их определенным количеством речевых и формально-языковых структур.

Итак, интерпретация РИ как компонента речевого действия, обеспечивающего неразрывное единство внешнего строения (логико-смысловая структура) речевого продукта, его внутреннего содержания (пропозициональный план) и функционального назначения (логико-функциональная структура), позволяет представить ее суть в виде структурных моделей, актуальными среди которых являются логико-функциональные схемы РИ (далее: ЛФС РИ) и их разноуровневые языковые, речевые реализации.

Структура ЛФС РИ строится по иерархическому принципу, в результате чего один из ее элементов находится на более высоких уровнях иерархии, являясь общим по отношению к другим, им подчиненным функциям. Эта схема может служить средством организации речевых структур.

Речевая интенция “сообщение”. РИ *“сообщение”* проявляется в профессиональной речи в зависимости от типа коммуникативной тактики и информативного содержания высказывания в простой и сложной форме. Простая РИ “*сообщение*” определяется и характеризуется нами с позиций выражения ею логико-смысловой функции высказывания и ее релевантности структурно-семантической стороне высказывания. Исходя из этого, простую РИ “*сообщение”* можно представить такими типами, как 1)“*сообщение-утверждение*”; 2) “*сообщение-констатация*”; 3) “*сообщение-опровержение*”; 4) “*сообщение-подтверждение*”; 5) “*сообщение-дефиниция / идентификация”* (терминология наша – В.Л.).

В методической литературе не существует четкой дифференциации смыслопонимания таких понятий, как “утверждение” и “констатация”. При интенциональной семантизации этих категорий мы опираемся на определения, которые даны в академическом словаре русского языка. Следовательно, понимаем РИ “*сообщение-утверждение*” как сообщение о признании чего-либо, свидетельство о чем-либо [2, 531], как сообщение мысли, положения, что доказывают или принимают без доказательства. А “*сообщение-констатация*” – как сообщение об установлении чего-либо, как сообщение, указывающее на наличие или отсутствие чего-либо [3, 92].

Необходимо указать на то, что РИ “*сообщение-утверждение”* имеет, в отличие от “*сообщения-констатации*”, определенную степень модальности. Модальность в данном случае может быть эксплицирована соответствующими лексемами, а может быть имплицитно выражена структурно-интонационной схемой высказывания или его логико-смысловой структурой.

Различение РИ “*сообщение-утверждение*” и “сообщение-констатация” осуществляется и по формальной стороне их выражения, то есть по языковой форме реализации. Данная реализация осуществляется группой грамматико-семантических конструкций, которые в эксплицитной или чаще всего в имплицитной форме выражают эти интенции. Так, например, наиболее частотными и типичными языковыми конструкциями, участвующими в реализации РИ *”сообщение-констатация*”, являются следующие: *что имеет что; в чем имеется что; в чем существует что; что обладает чем; где есть что; где установлено что; что*

обнаружено в чем и т.п. Для реализации РИ “*сообщение-утверждение*” чаще используются конструкции типа: что характерно для чего; что отмечалось в чем; что определяет что; что позволяет утверждать что; что определяется чем; в чем расположено что; что изучает (исследует) что и т.п. Однако формальный признак дифференциации данных РИ не представляет константу различения, так как доминантой является определение интенциональной семантики реализующего эти интенции высказывания. А в таком случае один и тот же структурно-семантический тип предложения может участвовать в реализации и РИ *“сообщение-констатация”* и РИ *”сообщение-утверждение”*.

РИ “*сообщение-опровержение*” и “*сообщение-подтверждение*” являются обязательными интенциями, возникающими в результате реакции на инициирующее РД одного из коммуникантов или как продолжение собственного речевого действия инициатора общения. Коммуникативная цель данных РИ заключается в приведении довода, который подтверждает истинность утверждения или опровергает его, то есть доказывает ложность / верность. Модальность в выражении данных интенций проявляется в необходимости сообщить опровержение или подтверждение информации о единичном факте, объекте, характерной стороне объекта, процессе, явлении, или в уверенности истинности сообщаемого, или существовании других вариантов информации. Речевое выражение названных интенций отличается использованием специальных лексем-маркеров, указывающих в эксплицитной форме на намерение сообщить об опровержении или подтверждении чего-либо. Примером могут быть следующие лексемы-маркеры: *однако, но, ошибаетесь, так, нет, наоборот, не только, именно, разумеется, верно*, *да* и т.п. Для этой же цели используют типичные специальные речевые блоки. Наиболее частыми среди них являются такие*: вы ошибаетесь, что …; это дает основание говорить, что…; разумеется, есть и …; это подтверждается тем, что*… и т.п. Следует обратить внимание на отличие выражения РИ “*сообщение-подтверждение*” от близкой ей по формальным признакам языкового выражения интенции “*согласие”*. Так, высказывания, подтверждающие услышанную информацию, отличаются от выражающих согласие, несмотря на их часто одинаковое обозначение, например, словами *да, так.* В первом случае эти слова могут произноситься одновременно с речью говорящего, вклиниваясь в любую часть высказывания или после инициативного РД с обязательным разъяснением или доказательством истинности подтверждаемой информации. В случае согласия слова *да, так* употребляются часто или в удвоенном виде, или после них повторяется информация только что прозвучавшая.

РИ “*сообщение-дефиниция / идентификация*” в качестве самостоятельной интенции встречается реже, чем предыдущие типы простой интенции “*сообщение*”, чаще всего она входит в качестве доминирующей в состав сложного РД. Данная речевая интенция семантизируется как намерение сообщить информацию, определяющую основные качества, стороны, свойства или состояния объекта, явления, процесса, то есть информацию о чем-либо. Различения РИ “*сообщение-дефиниция*” и “*сообщение-идентификация*” также имеют свои формальные показатели. Они выражаются в структурно-семантической характеристике высказывания. РИ “*сообщение-идентификация*” реализуется чаще всего простым предложением, в котором субъект и предикат представлены в номинативной форме. Данная речевая интенция содержит одну простую пропозицию, отражающую тождество одного объекта, явления, процесса другому.

РИ “*сообщение-дефиниция*” реализуется простым предложением, в котором предикат распространяется, уточняется, определяется, поясняется. Таким образом, интенция “*сообщение-дефиниция*” содержит две-три пропозиции: 1) тождество, 2) признак или 3) тождество, причина, признак.

В языковом плане интенция “*сообщение-дефиниция*” находит выражение благодаря таким грамматико-семантическим конструкциям: *что представляет собой что; что является чем; что обозначает что; что называется чем* и т.п.

РИ “*сообщение”* на уровне простого речевого действия реализуется структурно-семантическим типом предложения, лежащего в основе коммуникативно и информационно заданного высказывания (табл. 1).

Таблица 1 - Типы простой РИ “сообщение”

Тип простой РИ ”сообщение”	Вариант грамматико-семантической конструкции / речевого блока	Речевая реализация
1	2	3
1. Сообщение-утверждение	а) что может наступить и без чего	а) Ремиссия может наступить и без лечения.
	б) что где неоспоримо	б) Знание анатомии в системе медицинского образования неоспоримо.
2. Сообщение-констатация	а) кто жалуется на что	а) Больные жалуются на боли постоянного характера.
	б) что заполнено чем	б) Ячейки губчатого вещества и костномозговой канал заполнены костным мозгом.

3. Сообщение-опровержение	а) что происходит не только каким образом	а) Ошибаетесь, гаструляция происходит не только путем инвагинации.
	б) наоборот, чем больше что, тем больше чего	б) Наоборот, чем больше нагрузка на кость, тем больше в ней неорганических веществ.
4. Сообщение - подтверждение	а) что дает основание говорить, что…	а) Это дает основание говорить, что простейшие сохраняют черты клеточного уровня организации.
	б) верно, как кто принадлежит к чему	б) Верно, как живое существо человек принадлежит к животному миру.
5. Сообщение-дефиниция	а) чем называется что	а) Гистологией называется наука об общих закономерностях внутреннего строения и развития тканей.
	б) что изучает что	б) Систематика изучает труднообозримое разнообразие видов и причины происхождения этого разнообразия.
6. Сообщение-идентификация	а) что - это что	а) Надкостница – это тонкая крепкая соединительнотканная пленка бледно-розового цвета.
	б) что представляет собой что	б) Анатомия представляет собой фундамент медицинского образования, медицинской науки.

Теперь рассмотрим сложную РИ “*сообщение”*. Ее реализуют 7 основных типов логико-функциональных схем. Данные ЛФС манифестируются по доминирующей интенции в составе сложной РИ “*сообщение*”. Эти ЛФС не имеют жесткой закрепленности объема и последовательности частных интенций, входящих в иерархическую структуру сложной РИ. Во-первых, ЛФС сложной РИ “*сообщение”* могут иметь различную степень усеченности количественного состава иерархии. Во-вторых, последовательность составляющих РИ может варьироваться, то есть мы наблюдаем различные модификации одного типа ЛФС в пределах заданной этой схемой иерархии [4, 255].

Однако следует отметить, что речевая интенция-доминанта, представленная одним из своих типов, имеет чаще всего закрепление за первой позицией в данных ЛФС РИ “*сообщение*”. Необходимо также обратить внимание на тот факт, что очень часто в ЛФС сложной речевой интенции наличествует повтор термина на латинском языке или его РИ “перифраз”. Реализация названной интенции является отличительной чертой ПР студентов-медиков. Поэтому данная речевая интенция присутствует в качестве составляющей - константы в иерархической структуре сложной РИ “*сообщение*” [4, 260-261].

В подтверждение сказанного заполним ЛФС речевой интенции “*сообщение*” конкретным содержанием, предлагая по одному варианту на каждую схему. В качестве иллюстрации воспользуемся текстовым материалом учебников по медицине и записями протоколов практических занятий профильных кафедр медицинских вузов (табл. 2).

Таблица 2 - Иллюстрация основных типов ЛФС РИ “сообщение”

№ ЛФС РИ “сообщение”	Интенциональная программа	Пример речевой реализации
1	2	3
ЛФС-1	1. РИ “сообщение - утверждение” 2. РИ “иллюстрация”	(1) При осциллографии изучаются колебания какой-либо крупной артерии (2), например, плечевой, бедренной.
ЛФС - 2	1. РИ “сообщение - утверждение” 2. РИ “дополнение”	(1) Для суждения о сосудистых реакциях в клинике часто исследуют рефлекторные изменения состояния при механическом раздражении кожи, (2) которое вызывают, проводя по ней тупым предметом.
ЛФС - 3	1. РИ “сообщение - утверждение” 2.РИ “опровержение” 3. РИ “дополнение”	(1) Механизм появления изжоги связан с нарушением моторной функции пищевода, (2) а не только с кислым желудочным содержимым, (3) как считалось раньше.
ЛФС -4	1. РИ “сообщение - опровержение” 2. РИ “пояснение” 3. РИ “введение понятия” 4. РИ “перифраз и повтор”	(1) Однако, расщепление, переваривание биогенных макромолекул внутри лизосом идет в ряде клеток не до конца.(2) В этом случае в полостях лизосом накапливаются непереваренные продукты.(3) Такая лизосома носит название “тело-лизосома’, или остаточное тельце (4) (corpusculym siduale).

ЛФС -5	1. РИ “сообщение - утверждение” 2. РИ “присоединение”	(1) Исследование удаления различных участков коры, (2) а также последствий их поражения патологическими процессами, (1) прямого электрического раздражения коры с регистрацией электрической активности, показали, что различные поля коры больших полушарий тесно связаны с определенными функциями.
ЛФС - 6	1. РИ “сообщение-утверждение” 2. РИ “классификация” 3. РИ “перечисление с повтором”	(1) Деление типа простейших на классы базируется в основном на строении органоидов и особенностях размножения. (2) Тип простейшие делится на четыре класса: (3) сардовые (sarcodina), жгутиковые (flagellata), споровики (sporosoa) и инфузория (infusoria).
ЛФС - 7	1. РИ “сообщение - утверждение с антиципацией” 2. РИ “сопоставление с перечислением” 3. РИ “констатация” 4. РИ “иллюстрация с перечислением”	(1) Большинство физически тяжелобольных или психически угнетенных и подавленных субъектов обычно бывают сгорбленными. (2) Прямая осанка, бодрая походка, свободные, непринужденные движения указывают на хорошее состояние организма. (3) Специфическая походка наблюдается при некоторых заболеваниях нервной системы (4) (гемиглегия, шинос и др.)

Целью сообщения, как мы видим из представленных схем, является информирование о констатации или утверждении, а также об опровержении или подтверждении чего-либо. Коммуникативная цель данной РИ представлена ее содержательной (пропозициональный аспект) стороной, формальная сторона отражена в ее языковой реализации.

Таким образом, в результате исследований нами выявлено 13 основных видов сообщений, которые реализуются в профессиональной речи иностранного студента-медика. Данная классификация систематизирует представленность РИ *“сообщение*” по двум основаниям – содержанию и целенаправленности. Актуальными и наиболее частотными оказываются следующие виды сообщений: о методах / способах а) классификации, б) обследования, в) исследования; о результатах а) исследования, б) обследования, в)применения; о структуре / строении / составе объекта; о путях развития/о формах существования а) процесса, б) явления, в) объекта; о сущности/сути а) факта, б) явления, в) процесса, г) объекта; о значении / роли а) явления, б) объекта, в) процесса; об условии / причине / времени возникновения, протекания явления, процесса, существования объекта; о местонахождении / местообразовании / взаиморасположении а) объекта, б) процесса, в) явления; о мероприятиях а) лечения, б)профилактики; о характерных сторонах / качествах / признаках / свойствах / состояниях а) объекта, б) процесса, в) явления; о функции / цели / назначении а) объекта, б) процесса; о формах / способах использования / существования а) объекта, б) явления, в) процесса; о существовании а) объекта, б) факта, в) процесса, г) явления.

Перечисленные виды РИ “*сообщение”* выражаются структурно-языковыми единицами, которыми должен овладеть обучаемый для общения в учебно-профессиональной сфере. Следует заметить, что собственный набор языковых средств выражения данной интенции довольно разнообразен и многочислен. Однако анализ профессиональной речи на практических занятиях по специальности, а также исследование реализации РИ *“сообщение”* в текстовом материале учебников по медицине убеждает в следующем. Такие факторы, как ролевая структура коммуникации, экстралингвистические характеристики ПР, уровень языковой личности иностранного учащегося, психологический аспект коммуникации, форма реализации профессиональной речи на практическом занятии, обусловливают некий автоматизм речи коммуникантов и проявление в ней в преобладающем количестве наиболее частотных и стандартных языковых конструкций. Эти конструкции характерны для определенной речемыслительной и стилеобразующей формы русского языка.

Можно представить определенный список типичных структурно-семантических единиц, к которым чаще всего “тяготеет” в своей речевой реализации интенция “*сообщение*” в учебно-профессиональных ситуациях общения, а также в текстах по специальности. Например, при намерении сообщить о формах существования объекта, явления, процесса опираются на грамматико-семантические конструкции “классификация предмета / явления”. Наиболее частотными являются такие конструкции: *что включает в себя что; что относится к чему; что входит во что; что делиться на что; что подразделяется на что; что разделяется на что* и т.п. А при намерении сообщить о сущности / сути объекта, явления, процесса используются конструкции "понятия об изучаемом объекте, явлении, процессе”: *что – это что; что есть что; что представляет собой что; что является чем; чем является что; что заключается в чем* и т.п.

Реализация сложной РИ “*сообщение”* производится, как уже говорилось, по определенной интенциональной программе и выражается при помощи целых речевых блоков. Между данными речевыми блоками устанавливаются различные реляционные связи (дополнение, уточнение, пояснение, конкретизация и т.д.).

Предметно-смысловой план сложной речевой интенции "*сообщение*" обладает тематической завершенностью и характеризуется определенной тематической направленностью за счет расширенного коммуникативно-смыслового плана выражения. Этот план реализуется в высказывании (в форме простого или сложного предложения, а в некоторых случаях даже целого микротекста) с использованием различных способов номинации и предикации. Генерализуемые частные простые интенции в составе сложной РИ "*сообщение*" можно представить в виде матриц (табл. 3).

Таблица 3 - Матрица сложной РИ "*сообщение*"

Вид сообщения	Интенциональная программа	Речевые блоки	Пример реализации (высказывание)
о местонахождении объекта	1. РИ "сообщение - утверждение" 2. РИ "повтор" 3. РИ "уточняющее пояснение" 4.РИ "иллюстрация" 5.РИ "дополнение с уточнением" 6. РИ "побуждение к предметному действию"	(1) что (2) или что встречается где (3) как…, так и…, (4) например,… (5) что – что для чего…или… (6) смотри где	(1) Синаптические соединения (2) или синапсы (synapsis) (1) встречаются в специализированных участках контакта (3) как между двумя нейронами, так и каким-либо иным эффектором (4), например, нервно-мышечные, нервно-эпитамальные синапсы. (5) Синапсы – участки контактов двух клеток - специализированы для односторонней передачи возбуждения или торможения от одного элемента к другому (6) (см. гл.10).
о роли объекта	1.РИ "сообщение – утверждение" 2. РИ "идентификация" 3. РИ "повтор" 4. РИ "дополнение"	(1) что принимает участие в чем (2) каких (3) …лат. (4) обеспечивающих что	(1) Плазмолемма многоклеточных животных организмов принимает участие в образовании специальных структур – (2) межклеточных соединений (3) (junctions intercel-lulares), (4) обеспечивающих межклеточные взаимодействия.

Речевая интенция "описание". Для характеристики интенции "*описание"* используется та же модель представления интенции, что и при РИ "*сообщение*". РИ "*описание*" классифицируется как простая и сложная интенции. Например, простая РИ "*описание*" находит свою реализацию в отдельной фразе. В структурном отношении - это как простое, так и сложное предложение. Данные предложения осложняются сравнительными, причастными, деепричастными оборотами, обособленными определениями и т.д. В предложениях часто идет перечисление свойств, признаков, качеств предмета, явления, процесса.

Способы выражения сложной РИ *"описание*" различаются количеством синтаксических конструкций с присущими им общими синтаксическими значениями, вариативностью форм и частотностью их использования [4, 263-267]. Сложная интенция "*описание"* реализуется на уровне сверхфразового единства или микротекста. При этом идет детализация, развертывание отдельных элементов, структурных частей разноплановых характеристик предмета, явления, процесса в рамках "структурных построений единого временного плана, чаще всего настоящего вневременного" [5, 97]. Типичными речевыми приемами реализации становятся сравнение, аналогия, противопоставление, перефразирование, указание на степень проявления признака, свойства. Таким образом, содержательная сторона как простой, так и сложной РИ "описание" выражается в полной или частичной характеристике предмета (объекта, явления и т.д.) и его составляющих в "статическом состоянии". Необходимо отметить и то, что при реализации рассматриваемой интенции, в отличие от РИ "*сообщение*", отсутствует эмоционально-экспрессивная оценка.

Коммуникативной задачей при реализации данной РИ является не только необходимость перечислить, определить, выделить те или иные свойства или черты, но и установить связь между ними. Установление связи вызывает необходимость широкого использования грамматических конструкций со значением места, условия, определения и т.д.

Анализ ЛФС, представляющих иерархическую структуру сложной речевой интенции "*описание*", дает возможность утверждать, что постоянной частной элементарной интенцией в этих схемах является, помимо частной РИ "*перечисление*", РИ "сообщение". Наиболее типичным есть ее нахождение на первой ступеньке иерархии. Однако данное положение не может быть константой, поскольку типичность и частотность такого расположения еще не предполагает закрепленности позиций частных элементарных интенций в составе сложной РИ "*описание*". Как и при рассмотрении сложной речевой интенции "*сообщение"* мы можем

говорить только о доминирующих тенденциях в архитектонике ЛФС данной сложной РИ. Отметим так же тот факт, что представленные типичные ЛФС РИ "*описание*" имеют достаточное количество модификаций, которые предполагают вариации в рамках заданных схем. Так, динамизм и гибкость ЛФС РИ "*описание*" может проявиться в ее упрощении и усложнении, чаще всего в пределах заданной схемы.

Итак, исследовав архитектонику сложной РИ "*описание*", мы выделили несколько видов доминанты РИ "*описание"* в ее ЛФС: РИ *"описание–пояснение*"; РИ *"описание-объяснение*"; РИ *"описание-иллюстрация*"; РИ "*собственно описание*"; РИ "*интегрированное описание*" (терминология наша – В.Л.). Дифференциация данной интенции осуществлялась, как и в случае с РИ "*сообщение*", с позиций выражения ею логико-смысловой функции высказывания и ее соотносимости со структурно-семантической стороной высказывания. Сложную иерархическую структуру РИ "*описание*" можно представить посредством ее ЛФС [4, 268-269].

Следует сказать, что если мы говорим о процессе, то в ЛФС РИ *"описание*" чаще всего доминантой является вид РИ "*описание-объяснение*", если о предмете (объекте или его части, явлении) – это интенция "*описание-пояснение*". При необходимости подтвердить что-либо в большинстве случаев используется вид РИ "*описание-иллюстрация*". В ситуациях, когда коммуникативной целью прежде всего выступает развернутое описание, подробная характеристика чего-либо, реализуется вид интенции "*собственно описание*" или "*интегрированное описание*".

Помимо классификации сложной РИ по структуре, мы предлагаем дифференцировать данный тип интенции в зависимости от ее содержательной стороны. Это предполагает выделение таких описаний, как, во-первых, описание объекта, явления, а, во-вторых, описание процесса, действия. Названные типы описаний вызывают потребность реализовать соответствующие ЛФС РИ "*описание*" и, следовательно, использовать определенные языковые средства. Причем формальный показатель – выражение данной РИ в языке – одинаков для всех перечисленных видов интенции и зависит от конкретизации предмета описания. Широко используются определенно-личные предложения, когда необходимо сосредоточить внимание на действии, процессе. Языковой особенностью реализации данной РИ является также употребление глаголов в форме 3-го лица множественного числа или употребление формы страдательного причастия. При описании явления, объекта отмечается наличие конкретной лексики, номинативно-атрибутивных типов лексических единиц и предложений атрибутивного типа. Например, реализация элементарных частных речевых интенций *"введение понятия", "называние", "дефиниция", "идентификация*" в составе сложной интенции *"описание"*.

Чаще всего при речевой реализации ЛФС РИ "*описание*" используются грамматико-семантические конструкции, во-первых, выражения наличия и отсутствия, такие как: *что имеется в чем (где); с наличием чего связно что; что существует где; что не имеет чего* и т.п. Во-вторых, конструкции выражения сравнения, сопоставления, подобия, различия. Например, *что состоит из тех же чего; что и что одинаковы / различны по какому признаку; что можно сравнить / сопоставить с чем по какому признаку (свойству); что (не) такой (же), как что; что отличается от чего чем; что сходно по чему; что аналогично по чему; что те же, что и у чего.*

Таким образом, вычлененные базисные речевые интенции профессиональной речи составляют, по нашему убеждению, основу коммуникативного содержания обучения, а предоставленное описание их структурной и содержательной стороны конкретизирует наполнение учебных материалов, определяет перспективы разработок системы упражнений и заданий для обучения иностранных студентов-нефилологов профессиональному общению.

ЛИТЕРАТУРА

1. Воскерчьян О..М. Научный монолог: единицы обучения (содержание понятия и требования к нему в русле коммуникативно-деятельностного подхода к обучению русскому языку) / О..М. Воскерчьян // Русский язык и литература в общении народов мира: Проблемы функционирования и преподавания. – М.: Рус.яз., 1990. - С. 24 - 29.
2. Словарь русского языка / [Гл. ред. А.П.Евгеньева] : в 4 т. - 3-е изд., стереотип. - М. : Рус.яз., 1986. – Т.4. – 796 с.
3. Словарь русского языка / [Гл. ред. А.П.Евгеньева] : в 4 т. - 3-е изд., стереотип. - М. : Рус.яз., 1986. – Т.2. – 736 с.
4. Васецкая Л.И. Методика обучения профессиональной русской речи студентов-иностранцев высшего медицинского заведения: дис. … канд. пед. наук : 13.00.02 / Лариса Ивановна Васецкая. - Херсон, 2005. - 303 с.
5. Метс Н.А. Коммуникативная целеустановка и структурная организация текста (на материале научного стиля) / Н.А. Метс // Научные традиции и новые направления в преподавании русского языка и литературы. – М. : Рус.яз., 1986. – С. 190 - 196.

УДК 81’253:811.111:811.161.2:82-1

КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНИЙ АСПЕКТ ВІДТВОРЕННЯ ОБРАЗУ В ПОЕТИЧНОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Василенко Г.В., ст. викладач

Запорізький національний технічний університет

У статті розглядається проблема відтворення образу в поетичному перекладі з позицій культурологічної парадигми.

Ключові слова: поетичний образ, поетичний дискурс, культурний концепт, художній концепт, концептосистема, ліричний жанр.

Василенко Г.В. КОГНИТИВНО-ДИСКУРСИВНЫЙ АСПЕКТ ВОССОЗДАНИЯ ОБРАЗА В ПОЭТИЧЕСКОМ ПЕРЕВОДЕ / Запорожский национальный технический университет, Украина

В статье рассматривается проблема воссоздания образа в поэтическом переводе с позиций культурологической парадигмы.

Ключевые слова: поэтический образ, поэтический дискурс, культурный концепт, художественный концепт, концептосистема, лирический жанр.

Vasylenko G.V. THE COGNITIVE ASPECT OF A POETIC IMAGE AND ITS REPRODUCTION IN THE TRANSLATIONAL DISCOURSE / Zaporizhzhya National Technical University, Ukraine

The article deals with the reproduction of a poetic image in the translation of lyric from the cultural point.

Key words: poetic image, poetic discourse, cultural concept, literary concept, concept system, lyric genre.

У сучасних умовах глобалізації світу і в процесі взаємодії мов і культур на всіх рівнях комунікації, зростає науковий інтерес до етноспецифічних явищ і культурної самобутності. Художній переклад стає полем зіткнення і гармонізації світів різних культур, різних мовно-культурних особистостей. Переклад перетворився з марґінального об’єкта лінгвістичних досліджень в одне з центральних питань гуманітарних наук у цілому. Особливим видом словесного мистецтва, що передає сприйняття, переживання і осмислення дійсності людьми певної мовної спільноти, є поезія. Етноспецифічні та лінгвокультурні складові чи не найсильніше виявляються саме в ліриці, яка прямо пов’язана з особливостями інтерпретації та категоризації світу людиною окремої культури. Наслідком такого творчого освоєння дійсності стає ліричний образ світу – художня інтерпретація культури творчим суб’єктом у поетичному дискурсі. Особливості відтворення поетичного образу в перекладацькому дискурсі складають коло проблем, які можливо вирішити з позицій когнітивно-дискурсивної парадигми.

Проблеми відтворення образності поетичних творів завжди привертали увагу дослідників. У класичному перекладознавстві описані особливості відтворення й типи трансформацій компонентів образної тканини художнього тексту, розроблені методики дослідження словесних образів або мікрообразів, які є складовими поетичного тексту і сумою своїх перифрастичних значень формують макрообраз [1; 2]. Асиметрія поетичної образності зумовлена наявністю етноспецифічних (дивергентних) одиниць у національно-мовних картинах світу, що призводить до перекладацьких мовних трансформацій [3, с. 9]. Лінгвокогнітивне розуміння словесного образу і його функціонування в поетичному тексті передбачає розгляд образу як категорії свідомості, вербалізованого знання, об’єктивованого в тексті. Вважається, що концептуальний аналіз дозволяє визначити характер метамовного ускладнення й допомогти знайти оптимальне перекладацьке рішення [4, с.18].

Однак художній образ як перекладознавча категорія все ще лишається недостатньо дослідженим у теорії перекладу. Якщо поставала проблема художнього образу, то винятково тоді, коли йшлося про художній переклад і лише в тому контексті, коли потрібно було з’ясувати, наскільки вдалося перекладачеві зберегти систему художніх образів автора оригіналу [5, с. 352]. У зв’язку з цим пропонується виділити перерекладацький еквівалент як центральну перекладознавчу категорію і розглянути наскільки його структура збігається зі структурою художнього образу. Порівняння художнього образу й перекладацького еквівалента свідчить про подібність їхніх властивостей. Перекладацький еквівалент є об’єктивним як даність у перекладеному тексті і суб’єктивним як особистий вибір перекладача. Він комунікативний як знак, що дозволяє установити діалогічний зв'язок із адресатом перекладу, а його структура, як і структура образу, залежить від матеріалу [5, с. 355].

Попри подібність еквівалента й образу, ці поняття існують у різних площинах і не є рівносильними. Образ видається значно багатшим і глибшим, ніж еквівалент, бо корініться в колективній свідомості, живе в людській уяві, у художньому творі й поза ним. Еквівалент, у свою чергу, є метою і засобом перевтілення образу першотвору і значною мірою залежить від нього.

Метою даної статті є спроба дати теоретичне обґрунтування перекладознавчому дослідженню образу, який є об'єктивацією культурного концепту у формі ліричного жанру. У процесі розгляду маємо вирішити такі завдання: визначити основні напрямки когнітивно-дискурсивного дослідження образу в поетичному перекладі; виявити особливості взаємодії образу джерельної культури, перекладача і цільової культури; спрогнозувати дискурсивні епістемологічні трансформації образу в перекладацькому дискурсі.

Поетичний образ є складним і впорядкованим утворенням, яке залежно від форми втілення і ступеня абстракції може функціонувати як образ окремого твору, як образ поезій окремо взятого автора, або ж як поетичний образ певного літературного періоду. Образ має синергетичну природу і подібно природним тілам із молекулами й атомами, складається з різнорівневих утворень – макро- й мікрообразів, де останнім притаманні властивості цілого. І текст окремого вірша, і мистецтво окремої епохи можуть бути представлені у вигляді єдиної структури, організованої за певними, тільки їй властивими внутрішніми законами [6, с. 23].

Образ є засобом і формою втілення концепту, оскільки образи виступають субстратом, через який передаються смисли, знання чи уявлення. Розуміння мовних образів базується не на декодуванні, а на співвіднесеності їх із мовною пам'яттю. Образи надзвичайно пластичні і постійно включаються в склад ширших композицій мовлення не у вигляді окремого клаптика загальної будови, а розчиняються в ширшому, постійно змінному у своєму безперервному розгортанні образному ландшафті [7, с. 390]. У психології такий механізм взаємодії образних елементів у складній структурі має назву палімпсестного накладання [7, с. 391]. Без образу не було б концепту, тобто образ, як спосіб пізнання, є первинним по відношенню до концепту як засобу експлікації уявного чуттєвого образу в сучасних наукових інтерпретаціях.

Концепт народжується як образ, але здатен у процесі абстрагування поступово перетворюватися з чуттєвого образу в мисленнєвий [8, с. 40]. Ю.С. Степанов тлумачить концепт, з одного боку, як "згусток культури у свідомості людини", а з іншого, як засіб входження людини в культуру і впливу на неї [9, с. 43]. Регулятивність вживання в мові наочного моделювання абстрактних категорій за допомогою чуттєвих образів дає підстави визначити концепт як цілісну сукупність образів, що асоціюють із певною абстрактною сутністю, виступають як елементи "гештальту" абстрактного імені і складають імплікатуру його атрибутивно-предикативної сполучуваності, тобто концепт у такому розумінні є сукупністю метафор, що асоціюють із певним абстрактним іменем [10, с. 63]. Так, приміром, об'єктивований у художній формі ліричного жанру образ України в ліриці другої половини XX століття може бути визначений як культурний концепт – багатогранне смислове утворення, у якому виділяються ціннісна, образна і понятійна сторони [11, с. 109].

Розгляд поетичного образу в перекладі може бути реалізовано на основі двох різновекторних підходів дослідження культурного концепту: лінгвокогнітивного і лінгвокультурного. Лінгвокогнітивний підхід здійснюється в напрямку від індивідуальної свідомості до культури, тоді як лінгвокультурний – від культури до індивідуальної свідомості [12, с. 32]. Лінгвокогнітивний підхід доцільно застосувати в перекладознавчому аналізі лірики окремо взятого автора, що дасть змогу виявити, як авторська концепція образу через індивідуальну свідомість перекладача об'єктивується в іншій культурі. Лінгвокультурний підхід є релевантним для дослідження таких концептів культури, як символи, що належать до об'єктного рівня образу, і концептів внутрішнього світу людини, що складають суб'єктний рівень образу.

Для реалізації дослідження у двох вищеназваних напрямках потрібно визначити систему концептів ліричного жанру. Концептосистема – це категорія дискурсу, тексту, жанру й ідіостилю, що відображає сукупність концептів, належних саме даному дискурсу, і представляє собою такий їх набір, якому так чи інакше віддається перевага в режимі спілкування. До того ж концептосистеми є доволі варіабельними явищами, індивідуально або інституціонально детермінованими [13, с.100].

У картині світу кожної лінгвокультури взаємодіють загальнолюдське, культурно-специфічне й особистісне. У ліриці всі загальнолюдські переживання набувають водночас культурно зумовленого і суб'єктивно особистісного звучання. Якщо керуватись цим принципом поділу, то концептосистема лірики включає три рівні: глибинний або матричний, який вербалізується у формі архетипних образів і мотивів; етнокультурний, який об'єктивується національними символами; індивідуально-особистісний, який нерозривно з двома попередніми переживається, осмислюється й інтерпретується автором, потім перекладачем, читачем.

За тематичним принципом концепти в художньому дискурсі утворюють образотвірну, емоційну і текстову концептосфери. До образотвірної ланки входять предметні образи об'єктивної реальності. У ліриці, зокрема в українській, це переважно образи природи: сільського, степового, урбаністичного пейзажу тощо. Емоційну ланку концептосистеми складають емотивні концепти, які включають ідеальні смислові утворення ментального та екзистенційного характеру (думка, пам'ять, сон, слава, воля, віра, кривда, доля, серце, душа,

самотність та ін.) і безпосередньо емоційного, що виражають почуття і душевний стан (біль, журба, відчай, радість, любов та ін.) [8, с. 38]. Текстова концептосфера ліричного жанру включає концепти віршових текстів, які можуть мати конкретизацію у формі заголовків, а можуть і не мати такої, оскільки мають ідеальну природу і виникають у свідомості у формі гештальту після освоєння цілого тексту.

Вищеназвана концептосистема в застосуванні до даного дослідження потребує уточнення, оскільки у творенні образу однаково задіяні як емоції, так і предмети об'єктивної реальності, що ними переживаються, тобто перші й другі разом є образотвірними. Оскільки поняття емоції включає чуттєве, стихійне душевне переживання і не відбиває всіх явищ духовного світу, то доцільніше емоційну ланку визначити як концепти внутрішнього світу, а предметні образи об'єктивної реальності – як концепти зовнішнього світу людини, які разом із виражальним рівнем складають суб'єктний і об'єктний рівні образу.

Перекладознавчий аналіз концептосистеми образу за тематичним принципом включає особливості відтворення заголовків дискурсу, образів зовнішнього світу, що переважно представлені пейзажем, та концептів внутрішнього світу, яким не властива предметність, але які є невід'ємною частиною образу і реалізуються вживанням абстрактної лексики, переважно емоційної.

Обидва види концептосистем не існують ізольовано, а взаємодіють і взаємопроникають одна в одну. Застосування обох типів концептосистем у перекладознавчому дослідженні поетичного образу дозволить глибше і повніше дослідити особливості передачі змісту і виявити, як трансформації вербальної сторони впливають на асоціативне і концептуальне поле образу в контексті чужомовної культури.

Лінгвокультурний аспект перекладознавчого дослідження образу починається з визначення ролі його культурного концепту в картинах світу культур-комунікантів, що вимагає інформації довідникових джерел, а також залучення філософського, історичного, літературознавчого контекстів. Зіставлення тлумачень понятійної сторони культурного концепту дасть змогу виявити рівень асоціативності ключової лексеми (ядра концепту) в різномовних дискурсах і спрогнозувати можливі трансформації ціннісної сторони образу, тобто факторів, які призводять до перекладознавчих трансформацій художніх деталей образу і впливають на загальний зміст.

Наступним кроком є аналіз символів, які відіграють важливу роль у структурі образу і часто сприяють його екзотизації в перекладі. Символи виступають засобом упорядкування міфу, що характеризується нерозчленованістю реального й ідеального в сприйнятті дійсності, тобто є абстрактною сутністю підсвідомого вияву і корелює з поняттям гештальту, а тому логічно припустити, що саме міф виступає найвищим рівнем образної абстракції, точкою збирання і випромінювання образів. Вважається, що образна, метафорична думка виявляється тісно пов'язаною з основною функцією міфологічного мислення, перед якою відступають інші функції мови, зокрема, емоційна. Мова ж здатна відображати не лише власну модель світу, але й чужу, будучи посередником при переході з одного коду моделі світу на інший, і уможливлює в такий спосіб передачу міфологічної інформації [14, с.32 - 33].

Міфологічна модель світу відбивається в поезії зображенням взаємозв'язку певного часопростору і людини чи людської спільноти в міфологізованому космосі [15, с. 666]. Універсальна система фундаментальних протилежностей, основні міфологічні мотиви й образи є спільною основою української і англомовної картин світу, тим сприятливим ґрунтом, на якому образи української лірики "оживають" в перекладі. Реалії об'єктивного світу і те, що привнесене свідомістю, варто розмежовувати, аби спрогнозувати області максимальних розходжень при зіткненні культур і при їхньому співставленні. Передбачається, що розходження в мовній інтерпретації предметів об'єктивного світу будуть не такими значними як розходження в області суб'єктивних оцінок і в області категорій міфічних.

Лінгвокогнітивний аспект перекладознавчого аналізу поетичного образу спрямований на особливості відтворення концептосистеми автора в перекладі. Оскільки методологія аналізу перекладацького поетичного дискурсу визначається цілями й завданнями контрастивної поетики як важливого розділу філологічної герменевтики, то увага зосереджується на ключових словах і образах, стилістичних засобах естетизації форми і змісту в авторському і перекладацькому дискурсах [16, с. 212].

Лінгвокогнітивний аспект перекладознавчого дослідження образу вимагає чіткого розмежування понять художнього образу і художнього концепту. Художній концепт детермінується культурним контекстом епохи, світоглядними і стильовими засадами певного літературного напрямку чи течії, ідіостилем автора і реалізується у творчості останнього. Художній концепт, хоч і має чимало спільного з художнім образом, але не дорівнює йому, оскільки образ є засобом втілення концепту. Художній концепт – це своєрідний код-критерій, що уможливлює розуміння смислу твору читачем на основі спільного з авторським культурного досвіду [17, с. 13]. Отже, художній концепт є конкретизацією культурного в певному жанрі і часопросторі і служить передумовою рекурсивності і впізнаваності образу в різних авторських інтерпретаціях і їхніх перекладацьких версіях. Типізованість цих одиниць мовно-ментального простору дає можливість передати інформацію про них іншим, їх значимість закріплює в індивідуальному і колективному досвіді важливі і тому емоційно переживані характеристики дійсності, тобто транслятивність є важливою дискурсивною ознакою концептів [11, с. 74].

Так, поезії другої половини ХХ століття властиве заглиблення у внутрішній світ людини, прагнення свободи, бунт проти застарілого, новаторство форми. Образ – це те, що представляє інтелектуальний і емоційний комплекс у певний відтинок часу. У цьому, на думку Тейлора, полягає природа Паундівської епіфанії, яка виникає не стільки у творові, як у просторі, що він утворює, не в словах чи образах, а поміж ними. Замість епіфанії буття маємо епіфанію часопросторових проміжків [18, с. 475].

Культури починають активно спілкуватися внаслідок певних соціальних зрушень і діють шляхом окультурення, якщо вони бачать себе центром світу і якщо вони відносно гомогенні [19, с. 14]. Зокрема, одним із чинників, що посприяв виникненню і поширенню англомовних перекладів української поезії другої половини ХХ ст., було прагнення української еміграції перенести духовні скарби своєї культури на нове місце проживання і самоствердитися в такий спосіб. До того ж, суспільні зміни наприкінці 50-х і на початку 60-х років ХХ ст. спричинили появу нової генерації поетів, так званих шістдесятників. Цілком природним був інтерес до їхньої творчості на Заході, що виявилось у публікаціях нових поетичних перекладів. У період перебудови і після оголошення незалежності інтерес до української культури зростає, з'являються твори авторів, які за радянських часів не могли бути опубліковані, виходять збірки перекладів англійською І. Драча, В. Голобородька, М. Воробйова, І. Калинця, а також антологійні видання.

Цікавим досвідом поширення української поезії в англомовному світі є діяльність Ярої мистецької групи в Нью-Йорку під керівництвом Вірляни Ткач, котра використовує українські поетичні тексти і виконує власні переклади для двомовних театральних постановок. Але, як зауважує О. Лучук, Яра мистецька група воліє ширше опрацьовувати "східну" тему, включаючи практично у всі свої вистави українську тематику або ж іноді бурятську, яка з погляду американця така ж terra incognita й східна екзотика, як і Україна [20, с. 73]. Проте в українських літературних текстах, адаптованих англійською, виявляється близьке й зрозуміле для людей віддаленої від української культурної орієнтації. Синтез двох світів виявляється в синергетичному характері мистецького експерименту, коли те саме явище належить водночас українській і американській культурам [20, с. 74].

Специфіка жанру визначає специфіку перекладу ліричних творів і спричиняє вибір певних методів, засобів і форм перекладу. Основна особливість поетичного перекладу полягає в його відносно вільному характері, який зумовлений об'єктивним і суб'єктивним факторами. Об'єктивний фактор полягає в неможливості прямих мовних і метричних відповідностей, суб'єктивний включає творчу особистість перекладача і вибір ним лінгвостилістичних засобів відтворення образу. Класифікація ліричного жанру не усталена, його визначають як тип ліричного твору [21, с. 562]. Особливістю ліричного твору є духовне життя людини, її емоційний душевний стан. Ліриці властива суб'єктивність, бо людина в ній присутня не лише як автор чи об'єкт зображення, але і як включений в естетичну структуру твору суб'єкт як її дієвий елемент [22, Т. 2, с 429].

У перекладознавстві існує поняття жанрово-стильової домінанти, що дає можливість випрацювати загальні критерії, релевантні для всіх творів певного жанру. Жанрово-стильова домінанта – це система стилістичних особливостей вихідного тексту, яка зумовлена його жанром і є інваріантною для будь-яких жанрово-адекватних текстів перекладу [23, с. 6]. Разом із тим, незалежно від жанру чи окремого твору, домінанта, як основа концептуальності перекладацької діяльності (суб'єктивний фактор), може бути в першотворі, перекладачеві або ж у цільовій культурі [24, с.74]. Домінанту ліричного жанру складають стилістичні засоби тропів; поетичний синтаксис; метро-ритмічний, фонічний і графічний рівні тексту; ключові слова, образи і мотиви; емоційна лексика; естетична форма. Художній концепт епохи надає творам ліричного жанру певного смислового забарвлення й формального вираження, що так чи інакше проявляється у творчості різних авторів.

У перекладознавчому дослідженні творів ліричного жанру маємо справу з проявом фундаментальних понять загального й особливого. У першу чергу відтворюється загальне, котре складають домінантні властивості ліричного жанру в поєднанні з художнім концептом епохи. Особливе виявляється у відтворенні концептосистеми образу й виражальних засобів зображення конкретного автора. Переклад лірики є водночас детермінований джерельною культурою і опосередкований цільовою. Пошук компромісу або досягнення гармонії між двома світами здійснюється автором перекладу. Особливістю досягнення гармонії є те, що перекладач прагне передати відбиту в ліриці особистість автора, його творчу манеру і разом з тим виявляє власну. Відтворення складових поетичного образу як вербальної форми культурного концепту досягається через застосування функціонально-семіотичної моделі до перекладу віршових текстів, які в перекладі мають бути функціонально еквівалентними джерельній культурі і прагматично адаптованими до цільової культури.

Синергетична природа мови сприяє синхронізації двох різних типів свідомості, утворюючи амфісиметричну структуру, яка підходить для обох несиметричних систем. Узгодження досягається завдяки креативно-адаптивним властивостям дискурсу, які виявляються при аналізі паралельних текстів. Відношення між паралельними дискурсами залежать від ступеня асиміляції перекладеного дискурсу [25, с. 239].

Зображення чужої моделі світу може мати неточно відбиті акценти з мимовільною орієнтацією на своє. Однак неминучі втрати і зміни жодним чином не применшують значимості й ефективності перекладу як такого. Більше того, переклад виконує важливу когнітивну функцію, оскільки виступає універсальним способом міжкультурних контактів і при відображенні чужого дозволяє висвітити своє, іноді зовсім несподіване [8, с. 37].

Герменевтичний підхід до явищ поетичного перекладу дає змогу пояснити буття "свого" в "чужому" або "чужого" у "своєму", тобто функціонування культурного концепту віддаленої культури в контексті сприймаючої. Дві далекі мови й далекі світи ніби об'єднуються в один у формі образу поетичних перекладів, а невичерпний потенціал внутрішньої форми приваблює прихованим змістом, стимулює уяву, породжує нові образні утворення й асоціації. Переклад є своєрідним мостом через простір, що з'єднує джерельну культуру з цільовою. Визнання ж перекладу як "in-betweenness" вченими не зі світу перекладознавства відображає змінну природу нашого світу [19, с. 10].

Отже, образ національної поезії є художнім втіленням її культурного концепту у формі ліричного жанру. Проблема перекладознавчого дослідження поетичного образу може бути вирішена в когнітивно-дискурсивному аспекті на основі перекладознавчого і концептуального видів аналізу, що дозволить виявити фактори трансформацій поверхневого і глибинного рівнів. Зміни понятійної і ціннісної сторін культурного концепту в полі досвіду й колективної пам'яті цільової культури трансформують образну сторону як на мовному (вербальному, графічному, звуковому), так і на ментальному (уявному, смисловому) рівнях, а тому поетичний образ як форма культурного концепту в перекладацькому дискурсі не є тотожним образу джерельної культури, оскільки разом із перекладацькими зазнає дискурсивних епістемологічних трансформацій.

Однак, будучи синергетичним явищем, поетичний образ у перекладацькому дискурсі передає фактуальну інформацію і естетику джерельної культури, а також набуває ознак цільової. Він є амфісиметричним по відношенню до культур-комунікантів і втілює в собі три складові: спільне (універсальне) для обох культур; чуже (екзотизація, форенізація, неологізація компонентів образу); своє (одомашнення, натуралізація, заміна компонентів образу джерельної культури своїми). Поетичний образ є когнітивно-креативним засобом інтерпретації світу автором, духовною цінністю його культури і при перекладі стає полем зіткнення і гармонізації культурних концептів джерельної і цільової культур, двох типів свідомості, тобто своєрідним синтезом двох мовних картин світу в аспекті художньої комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чередниченко А. И. Лингвистические проблемы воссоздания образа в поэтическом переводе: Тексты лекций / А. И. Чередниченко, П. А. Бех. – К.: КГУ, 1980. – 66 с.
2. "Хай слово мовлене інакше…": Проблеми художнього перекладу / [статті з теорії, критики та історії художнього перекладу / упоряд.: В. Коптілов; передм. Д. Павличка]. – К.: Дніпро, 1982. – 295 с.
3. Пермінова А. В. Відтворення англійської сенсорної лексики в українських віршових перекладах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.16 / А. В. Пермінова. – К., 2003. – 20 с.
4. Белехова Л. И. Типология образного пространства в американской поэзии / Л. И. Белехова // Вісник Запорізького державного університету: Зб. наук. статей. Філологічні науки. – 2001. – № 3. – С. 17 – 22.
5. Гарбовский Н. К. Теория перевода / Н. К. Гарбовский. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 2004. – 544 с.
6. Лотман Ю. М. О поэтах и поэзии / Ю. М. Лотман. – СПб.: Искусство, 1999. – 848 с.
7. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и диагностика смысловой реальности / Д. А. Леонтьев. – М.: Смысл, 1999. – 487 с.
8. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика: учебное пособие / В. А. Маслова. – Мн.: ТетраСистемс, 2004. – 256 с.
9. Степанов Ю. С. Константы: словарь русской культуры / Ю. С. Степанов. – М.: Академический проспект, 2001. – 990 с.
10. Олянич А. В. Презентационная теория дискурса: Монография / А. В. Олянич. – М.: Гнозис, 2007. – 407 с.
11. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – М.: Гнозис, 2004. – 390 с.
12. Прохоров Ю. Е. В поисках концепта / Ю. Е. Прохоров. – М.: Гос. ун-т рус. яз. им. А. С. Пушкина, 2004. – 204 с.

13. Приходько А. Н. Языковое картинирование мира в паттерне «концептосфера – концептополе – концептосистема» / А. Н. Приходько // Нова філологія. Зб. наук. праць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2005. – С. 94 – 104.

14. Цивьян Т. В. Модель мира и её лингвистические основы / Т. В. Цивьян. – М.: Комкнига, 2006. – 280 с.

15. Мифологический словарь / [гл. ред. Мелетинский Е. М.]. – М.: Сов. энциклопедия, 1991. – 736 с.

16. Неборсина Н. П. Переводоведческий поэтический дискурс как предмет контрастивной поэтики / Н. П. Неборсина // Университетское переводоведение. Вып. 4. М-лы IV Междунар. науч. конф. «Федоровские чтения» 24 – 26 октября 2002 г. – СПб.: Филол. ф-т СПбГУ, 2003. – с. 241 – 251.

17. Лук'янченко М. П. Французька екзистенціальна проза в українських перекладах (на матеріалі творів А. Камю і Ж.-П. Сартра): дис. … канд. філол. наук: 10.02.16 / Лук'янченко Мар'яна Петрівна. – К., 2006. – 193 с.

18. Taylor Ch. Sources of the Self: the Meaning of the Modern Identity / Charles Taylor. – Cambridge: Harvard University Press, 1989. – 601 c.

19. Bassnett S. Constructing Cultures: Essays on Literary Translation / Susan Bassnett, Andre Lefevere. – Cleveland – Philadelphia – Toronto – Sydney – Johannesburg: Multilingual Matters, 1998. – 143 p.

20. Лучук О. Поезія – переклад – дійство: портрет Ярої мистецької групи / Ольга Лучук // Слово і час. – 2001. – № 9. – С. 67 – 74.

21. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. – Т. 1 / [авт.-уклад. Ковалів Ю. І.]. – К.: ВЦ "Академія", 2007. – 608 с.

22. Гегель Г. В. Ф. Эстетика. В 2 т. / Г. В. Ф. Гегель. – СПб.: Наука, 1998. Т. 1: Лекции по эстетике. – 1999. – 622 с.

23. Макаренко Е. И. Жанрово-стилистическая доминанта в переводе: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: 10.02.20 / Е. И. Макаренко. – Одесса, 1989. – 16 с.

24. Тороп П. Тотальный перевод / Пеэтер Тороп. – Тарту: Изд-во Тартуского ун-та / Tartu University Press, 1995. – 220 с.

25. Борботько В. Г. Принципы формирования дискурса: От психолингвистики к лингвосинергетике / В. Г. Борботько. – М.: КомКнига, 2006. – 288 с.